

BORVIDÉK FEJLESZTÉSI TANÁCS

HAGYOMÁNY - TERMÉSZET - MODERNITÁS

A Tokaji Borvidék Területfejlesztési Konceptiója
„Világhírű Borvidék 2030”

TÁRSADALMASÍTÁSI VÁLTOZAT

Készítette:

Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács Munkaszervezete

2016. június

Tartalomjegyzék

Vezetői összefoglaló.....	2
1. A kiemelt térség jövőképe, a fejlesztés elvei	5
2. Az átfogó célok meghatározása.....	7
2.1 A természeti táj adta lehetőségek, problémák és kihívások	8
2.2 A tokaji borvidék demográfiai jellemzése	10
2.3 Gazdasági helyzetkép	12
2.4 Közfoglalkoztatás és szociális gazdaság	16
3. Tematikus célok, a fejlesztés irányvonalai.....	18
4. A fejlesztési célok koherencia vizsgálata	24
4.1 A jövőkép, a fejlesztési elvek és az átfogó cél kapcsolata	24
4.2 Külső koherencia vizsgálat	28
5. A Világörökségi Gondnokság fejlesztési irányai.....	37
5.1 A területfelhasználás alapelvei	40
6. A fejlesztés intézményrendszere	41
7. A tervezési folyamat, a társadalmasítás bemutatása	43

Vezetői összefoglaló

A Tokaji borvidék kiemelt fejlesztési térsége az országnak, világörökségi kultúrtáj. Nemzetgazdasági szempontból jelentős értékhordozó térség, kulturális szempontból egyedülálló tájegység.

A világörökség részét képező Tokaji borvidék kivételes törődést érdemel. Az ország legjelentősebb történelmi borvidékének hosszú távú fejlesztését, valamint az ezt megalapozó helyzetfeltáró kutatást, fejlesztési koncepció és program kidolgozását, több tényező, törvény és kormányhatározat indokolja.

A hazai fejlesztéspolitikában, összhangban az EU által nyújtott versenyképességi felzárkóztatási célú támogatásokkal 2014-2020 között új fejlesztési időszak nyílt. Erre az időszakra országos szinten fejlesztési terv készült, melyet az Országgyűlés 2014. év elején elfogadott Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció (OFTK) néven. Az OFTK és az illeszkedő szakpolitikai stratégiák az Európai Unió fejlesztési céljaival összhangban képezik a jövő fejlesztési programjainak az alapjait.

Az Európai Unió kohéziós politikájának reform elképzeléseiből kiemelendő a helyi, térségi alapú integrációs megközelítések elterjesztése annak érdekében, hogy az egymással szembemenő beavatkozások száma csökkenjen, miközben az egymást támogató cselekvések száma nő. Az országos szintű fejlesztési tervek és az operatív programok megalapozásához, illetve a programok területi alapú megvalósítása érdekében készültek területi tervek a megyék és a megyei jogú városok területére.

A területfejlesztési dokumentumok elkészítésének törvényi alátámasztása és indokoltsága:

- Tokaj-Hegyalja 2002 óta UNESCO világörökségi helyszín (Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj), amely Magyarország egésze számára olyan világhírű kincset jelent, amely egyedülálló, fejlesztése elengedhetetlen. A világörökségi cím, a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény megköveteli, hogy ami nemzeti érték és nemzetközi érdeklődésre tarthat

számot, a tervezés során prioritásként szerepeljen. A törvény értelmében a világörökségi terület védelme, fennmaradása és értékőrző használata közérdek;

- A Nemzeti Fejlesztés 2030 - Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióról szóló 1/2014. (I. 3.) OGY határozat 2014. február 8-i módosításával megtörtént a Tokaji Borvidék kiemelt térséggé nyilvánítása. A térség kiemelt nemzeti értéket képvisel és nemzetgazdasági érdekek mentén kiemelt fejlesztési terület;
- A területfejlesztési törvény intézményi háttérrel biztosít a térség fejlesztési feladataira vonatkozóan, valamint rendelkezik a Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács működéséről. A törvény számos olyan feladatot fogalmaz meg a Tanács számára, amely nemcsak Tokaj-Hegyalja térségére, hanem tágabb környezetére is vonatkozik. Ezek közül kiemelhető a törvény 15. számú bekezdése (2014. évi XVI. törvény 264. § (9). Hatályos: 2014. II. 25-től.), amely alapján a területfejlesztési koncepció és program kidolgozását és más közös területfejlesztési feladatokat a térségben a Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács látja el;
- A fentiek mellett Tokaj-Hegyalja szerepének nemzeti szintű fontosságát a Kormány további dokumentumokban is megfogalmazta. A Kormány, a BORVIDÉK Tokaj-Hegyalja Nemzeti Program előkészítéséről szóló 1981/2013. (XII.29.) Kormány határozatban foglaltak értelmében célul tűzte ki a Tokaji borvidék térségének természeti, társadalmi, gazdasági és kulturális környezetet egyaránt érintő, az ökológiai egyensúly fenntartásával történő komplex fejlesztését. Éppen ezért különösen fontos, hogy társadalmi és gazdasági helyzetének megfelelő, környezeti adottságaihoz leginkább illeszkedő programok, fejlesztési tervek készüljenek.

Jelen fejlesztési koncepció módszertani kialakítása a 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet alapján történt, amely a területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeit, valamint illeszkedését, kidolgozását, egyeztetését, elfogadását és közzétételének részletes szabályait tartalmazza. A kormányrendelet 5. számú melléklete vonatkozik a kiemelt térségek területfejlesztési koncepciójának tartalmi követelményeire. A térség hosszú távú fejlesztési koncepciója megalapozza a borvidék rendezési tervének tartalmát is.

A koncepció megalkotásához szükséges volt, a térség egészére vonatkozó fenntartható jövőkép és vízió kialakítása, a fejlesztési irányvonalak meghatározása, amely rendkívül alapos helyzetfeltárást igényelt. Ennek megalapozására 2016. februárban elkészült a térség egészére vonatkozó helyzetértékelő kutatás, megkezdődött a regionális tervezés. A helyzetértékelés statisztikai mutatók idősoros összehasonlító elemzéseivel trendeket mutat be és helyzetképet nyújt a térség társadalmi, gazdasági, környezeti és infrastrukturális állapotáról.

A fejlesztési koncepció készítésénél figyelembe kellett venni, hogy a Tokaji borvidék térségének sajátos a természet-földrajzi, illetve gazdasági helyzete. 2008-tól megváltoztak a gazdasági körülmények (pl. belföldön csökkent a turisztikai költést is magában foglaló diszkrecionális jövedelem, nőttek az ingatlan célú befektetések kockázatai és ezzel együtt visszaestek az e célú hitelezések) és a piaci helyzet (pl. nyugat-európai külföldi látogatók száma csökkent, oroszországi küldő turisztikai piac erősödött, nő a lakosság egészségtudatossága, megváltoztak a borfogyasztási és borturizmussal kapcsolatos szokások).

A megváltozott jogszabályi és társadalmi-gazdasági környezet igényelte, hogy a Tokaji borvidék fejlesztési koncepciója, figyelembe véve a térség értékeit, újszerű megközelítéssel és tartalommal készüljön.

1. A kiemelt térség jövőképe, a fejlesztés elvei

A területfejlesztési koncepció sikerességében megkülönböztetett szerepe van a társadalmi támogatottságnak, a fejlesztési elképzelésekben egy világos iránymutató vízió létezésének, amely a pozitív helyi értékrendet megőrzi, ugyanakkor gazdaságilag sikeres területet hoz létre.

A Tokaji borvidék értékeinek figyelembevételével, a helyzetértékelés és identitástérképezés kutatási eredményei alapján meghatározásra kerültek a kiemelt térség hosszútávra szóló horizontális és átfogó céljai, fejlesztési elvei, valamint egységes **jövőképe**, amely mentén a területfejlesztés halad:

„Világhírű Borvidék 2030”

A Tokaji borvidék a fejlett és fenntartható természet, társadalom és gazdaság térsége, melyet az egyedi értékeken alapuló hagyomány és modernitás harmóniája jellemez.

1. ábra: A területfejlesztési koncepció jövőképe és célrendszere

A Tokaji Borvidék kettős arculatú térség. Egyfelől helyben megtalálhatók egy világhírű borvidék fejlesztéséhez szükséges környezeti adottságok, épített környezet, élő hagyományok, tudás és szakértelem, másfelől az ország társadalmilag-gazdaságilag leghátrányosabb térségei közé tartozik szegénységben élő, leszakadó rétegekkel és magas elvándorlással.

A borvidék fejlesztése közben elsőrendű kihívás ezzel a problémával is szembesülni, megoldási lehetőségeket keresni, mivel a helyi társadalom szellemi és gazdasági megújulása nélkül a térség nem tudja újraalkotni vonzó helyét és innovatív szerepét.

A helyi gazdaságfejlesztés egy olyan összetett folyamat, ami a célok és eszközök széles tárházával rendelkezik, és ezek különféleképpen összehangolt alkalmazásának lehetősége jelentős mértékben függ az adott terület egyedi szükségleteitől és problémáitól. Ebben a folyamatban fontos, hogy a helyi szereplők együttműködnek a helyi gazdasági tevékenységek ösztönzése érdekében, olyan akciókat hajtanak végre, amelyek a helyi adottságokhoz illeszkednek, a helyi erőforrásokra építenek, a meglévő és az új helyzetekből következő kínálat és kereslet összehangolására törekcszenek.

A vállalkozói szféra, az önkormányzatok és a helyi közösség közös gondolkodása és közös akciói segíthetik elő, hogy a speciális helyi adottságokra építve a közösség képes legyen a változó körülmények között saját értékeit és lehetőségeit tudatosítani, kiteljesíteni és gazdasági tőkévé alakítani. Tokaj-Hegyalja csak az itt élők összefogásával őrizheti meg az évszázados hagyományokhoz méltó arculatát és nyerheti vissza helyét a világ kiemelkedő jelentőségű, híres, prémium borokat előállító vidékei között.

A területi tervezés során fontos, hogy ne elaprózottan, túlzottan diverzifikáltan, vagy túl általános sémákban gondolkodjunk. A Borvidékhez tartozó települések mindegyike sajátos értéket képvisel, amit célszerű megőrizni a jövő nemzedékek számára. A múlt örökségét ötvözni kell a huszonegyedik századi modern kor követelményeivel. A megőrzésre érdemes értékek fennmaradását, a fiatalok számára

a képességeik kibontakoztatását biztosító izgalmas feladatokat jelentő térség- és településfejlesztéstől remélhetünk.

A közösen kimunkált fejlesztési elképzelések az előfeltételei annak, hogy a borvidék a már itt élő embereknek megfelelő életminőséget biztosítson, de annak is, hogy hazavárja, vonzza és letelepedésre sarkallja a tokaji bor hírnévét megteremteni képes szakértelmiséget.

2. Az átfogó célok meghatározása

A Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács átfogó célja a borvidék táj- és környezetvédelmi, fenntarthatósági szempontjaival összehangolt, minőségi oktatási, szociális, gazdasági tevékenység ellátására, magas színvonalú és nagy volumenű turizmus fogadására alkalmas térség kialakítása. Az országosan és nemzetközileg is egyedi természeti környezet, kulturális háttér és potenciális borászati termékportfólió, erre alapozva pedig a minőségi bortermelés kialakításával és értékesítésével a Tokaji Borvidék turizmusának komplex és fenntartható fejlesztése kiemelt figyelmet kap.

Az uralkodónak szánt vízió, jövőkép, a fejlesztést egy megfelelő, elvárt cél irányába tereli. Térségi összefogással minden szereplő, gazdasági szervezet, társadalmi csoport és intézmény a jövőkép elérést szolgáló **átfogó célok** mentén tevékenykedik:

- I. A **világörökségi** terület Magyarország elsőszámú borvidéke a világ bortérképén vezető helyet foglal el. A tokaji bor prémium minőségű, a termőterület hazai és nemzetközi szinten példaértékű, a borászatok a legmagasabb szintű minőségbiztosítási előírásokat követik a termőterületek maximális és hatékony kihasználása mellett, mindenkor szem előtt tartva a környezeti fenntarthatóságot;
- II. A **természetközeli kultúrtáj** fenntartható területhasználattal megőrzi a térség ökológiai sajátosságait és sokszínűségét;

- III. A térség népességmegtartó ereje és **kiegyensúlyozott társadalmi szerkezete** minőségi oktatási intézményeivel, nemzeti, egyházi és különféle helyi kulturális hagyományokat ápoló, a modern kor kihívásaira reflektáló aktív közösségei számára pezsgő életteret biztosít;
- IV. Vidékfejlesztéshez kapcsolódó, helyi kezdeményezéseken alapuló, stabil jövedelmet biztosító, értékteremtő munkahelyekkel, komplex ipari és innovatív vállalkozási környezettel, fenntartható mobilitási feltételekkel rendelkező fejlett és **versenyképes gazdasági** térség, minőségi és széleskörű turisztikai attrakciókkal és szolgáltatásokkal, vonzó településképpel.

Tokaj-Hegyalja fejlesztése szempontjából fontos volt a térség természeti, társadalmi, gazdasági, valamint épített környezeti erősségeinek, gyengeségeinek, fejlesztési lehetőségeinek és az abban rejlő veszélyeknek a feltárása. Ezek részletes feltárása, az egyes ágazatok bemutatása és elemzése a helyzetértékelő kutatásban történt, amely megfelelő kiindulópontot nyújtott a fejlesztések megalapozásához. Az elvégzett elemzések bemutatják a fontosabb társadalmi-gazdasági folyamatokat, a főbb fejlődési irányokat, a térség környezeti és infrastrukturális helyzetét.

2.1 A természeti táj adta lehetőségek, problémák és kihívások

Jelen fejlesztési koncepció egyik fontos eleme a természet, a tájpotenciál kiaknázása. A Tokaji borvidék rangos természeti értékei, a Bodrog és a Tisza, a vízfolyások és kisebb természetes és mesterséges tavak, a Natura 2000 területek, egyértelmű erősségei a területnek. A hegyvidéki és erdőterületek olyan értéket képviselnek, amelyek egyedülálló fejlesztési lehetőségeket rejtnek magában.

A táj, a földtani, talajtani adottságok, valamint a mikroklimatikus viszonyok együttes jelenléte alakította ki Tokaj-Hegyalja alapvető arculatát, évszázados fejlődését, a térség legfontosabb erősségét, a szőlő és borkortermelés kiemelkedő domborzati és mikroklimatikus adottságait. Ez gyakorlatilag a térség fejlesztésének egyik alfája és

omegája, azonban több gátló tényezővel nézett szembe a borvidék az elmúlt időszakban. Ezek közül kiemelhetők olyan természetes tényezők, mint a szélsőséges időjárási események gyakorisága, a melegedés és szárazodás.

A földtani adottságok olyan nyersanyagokat és ásványkincseket biztosítanak a térségben, amelyek szintén évszázados értékei Tokaj-Hegyaljának. A nemfémes ásványi anyagok felhasználása sokrétű, gazdasági szempontból pedig bázist képez az itt élők számára. Problémaként, valamint konfliktusforrásként jelenik meg a kitermelő helyek környezetterhelése, valamint a tájsebek kedvezőtlen tájképi hatása.

A térség erdősültsége, az erdők változatossága, élővilága szintén évszázadok óta meghatározó fontossággal bír a helyiek életében, azonban az elmúlt évtizedekben az intenzív fakitermelésnek eredményeképp csökkent az erdőterületek aránya, így ennek kiaknázása fokozott odafigyelést igényel a jövőben. Fontos, hogy a természeti környezet ne romoljon tovább, az erdősültség ne csökkenjen, valamint a természeti tőke értéke folyamatosan növekedjen, a jó adottságú felhagyott szőlő termőhelyek kerüljenek újra művelés alá.

A felszíni vízhálózat értékessége vitathatatlan, hiszen a Bodrog egyedülálló élményt, lehetőséget nyújt az itt élőknek és ideérkezőknek. Azonban gyengeség hogy Tokajnál a térséget érintő Tisza és a térséget átszelő Bodrog folyók és vízpartjaik gyakran nem megfelelő kémiai, fizikai vagy ökológiai állapottal rendelkeznek, így akár a horgászat, turisztikai lehetőségek, rekreáció vagy hajózás sem kellőképp kihasznált, döntően infrastrukturális okok miatt. A felszín alatti vizeket tekintve kimutatható, hogy gazdag vízkészlettel rendelkezik a terület, azonban több településen szennyezettséggel, rossz minőségű vízkészlettel találkozunk.

A térség gyengeségei között szerepel a hiányos infrastruktúra, a természetvédelem érthető, de sokszor túlzott szabályozása miatt nehezen megközelíthető területek. Továbbá jelentős természetátalakítás történt, erről tanúskodik számos település esetén a természeti tőke index alacsony értéke (a természetközeli állapot egyre kevésbé maradt meg Tokaj-Hegyalján). Az erdőterületek csökkenése szintén tovább gyengítette a terület természeti állapotát.

A birtokszerkezet változásai, a rendszerváltozást követően a tulajdonviszonyok átalakulása, a demográfiai problémákból eredően a szőlő művelésének felhagyása, valamint a telepítéssel kapcsolatos korlátozások azonban ezt a sajátos természeti potenciált, a minőségi szőlőtermesztés fejlődését egyértelműen gyengítették.

A Bodrog folyó több településen biztosít lehetőséget a vízi- és sportturizmusra, aktív életmód lehetőségeire, de akár szállításra, vagy halászatra is alkalmas. Az erdők, hegyek adta lehetőségek (ásványkincsek, gyógynövények, gombatermesztés, vadászat, fa) a helyiek mindennapjaira, gazdasági tevékenységeire évszázadok óta hatással vannak, ennek további kiaknázása szintén kitörési pontja több településnek.

Másutt lehetőség nyílhat az egyedi tájértékek bemutatását célzó fejlesztések megvalósítására, geoturisztikai helyszínek kialakítására, a természeti örökséget bemutató infrastruktúra fejlesztésekre, azonban a természeti értékek károsodása, turisztikai vagy gazdasági túlterhelése, a beépítés és az erózióveszélyeztetettsége megnövekedése, tájhasználat átalakítása, a termőterületek csökkenése, nem megfelelően végrehajtott fejlesztések megvalósítása veszélybe sodorhatja Tokaj-Hegyalja egyik legfontosabb értékét, a természetet.

2.2 A tokaji borvidék demográfiai jellemzése

Tokaj-Hegyalja társadalmi szerkezetének, demográfia struktúrájának változásai, a negatív tendenciák a térség életének legfontosabb megoldásra váró problémájává lépett elő az elmúlt két és fél évtizedben.

Tokaj-Hegyalja évszázados múltjának köszönhetően soknemzetiségű térséggé vált, ahol a kulturális és vallási sokszínűség egy-egy település mai életében is meghatározó szereppel bír, sok település esetén erős identitástudattal találkozhatunk.

Szintén erősségként említhető, hogy az elmúlt 15 évben növekedett a munkaképes korú lakosság száma, valamint a lakosság képzettségi szintje, s a jövedelmi nivåóban is kisebb mértékű pozitív változás következett be. Ezek azonban eltörpülnek a térség demográfiai krízisére egyértelműen utaló mutatókkal szemben. Ugyanis komoly

társadalmi, demográfiai válság jellemzi ma Tokaj-Hegyalját, a népesség tartós fogyása és jelentős elöregedése tapasztalható 1990 óta.

Mind a fogyás, mind pedig az elöregedés tekintetében a megyei valamint az országos átlagnál is nagyobb arányú csökkenés, sőt az országos viszonyokhoz képest a lakosság rendkívül rossz egészségi állapota jellemzi a térséget, ami az előnytelenebb társadalmi feltételekre utal (több település esetén 30-45%-os népességfogyással találkozunk, amely a természetes fogyásnak és nagyon jelentős elvándorlásnak a következménye). Az idősek aránya számos esetben másfélszeresére, vagy duplájára nőtt egy-egy településen, amely komoly szociális kihívásokat kérdéskörét veti fel.

Ugyan a foglalkoztatottsági helyzetet reprezentáló mutatók pozitív irányba tolódtak, vagyis általánosságban csökkent a munkanélküliség, azonban ez nem az aktív gazdaságfejlesztési tevékenységeknek, hanem döntően a közmunkaprogramnak volt köszönhető. A lakosság kvalifikáltságának növekedése jó tendencia, azonban a képzettek elvándorlása a települések munkaerő megtartó képességének alacsony szintjére utal.

A jövedelmi szint emelkedése térségi összehasonlításban kedvezőtlen, a települések szinte mindegyikében megyei átlagnál alacsonyabb értékkel találkozunk. Erősségként említethető a terület etnikai diverzitása, azonban a roma lakosság foglalkoztatottsági problémái, társadalmi konfliktusok jelenléte gyengeségként, megoldandó kihívásként jelenik meg.

A vallási sokszínűség, épített öröksége rendkívül jelentős, azonban a vallás szerepének csökkenése jellemző a lakosság mindennapi életében, ami a társadalmi kohézió gyengülését fokozza. Összességében tehát a társadalmi viszonyok tekintetében, több gyengeséggel állunk szembe, s így a térség jövőbeni életét alapvetően határozza meg, hogy ezek megoldására a stratégiai programban milyen javaslatok kerülnek kidolgozásra. A társadalom, mint egy folyton változó entitás kiaknázása számos lehetőséget rejt magában. Fontos, hogy az itt élők, a jelenlegi és jövőbeni generációk is tudatában legyenek annak, hogy kivételes környezetben, világörökségi területen, történelmi borvidéken élnek, így egyik legfontosabb cél a lakosság identitástudatának

javítása, közösségteremtéssel kapcsolatos intézkedések kialakítása, társadalmi csoportok számára ún. csoportspecifikus intézkedések létrehozása. Ehhez közösségi tereket, borvidéki rendezvényeket hozhatunk létre, de kiemelt szereppel kell rendelkeznie az oktatási és szociális intézményrendszer fejlesztésének is.

Fontos, hogy a negatív demográfiai tendenciák, az elvándorlás megállítására a fiatalok letelepedését szolgáló intézkedéseket alakítsunk ki, folyamatos párbeszéddel és fórumokkal, aktív kommunikációval.

A közmunkaprogramok piaci alapokon történő továbbfejlesztése, a helyi, kisléptékű gazdaságfejlesztési lehetőségként jelenik meg a társadalmi életfeltételek és lehetőségek javításában. A vallási és etnikai diverzitás bemutatása pedig szintén egyedi értéként jelenik meg. A valláshoz kapcsolódó programok szervezése, az oktatás és képzés fejlesztése, épített örökség megújítása, zárandokutak fejlesztése, mindez a lakosság bevonásával, kitörési pontot képezhet a jövőben.

2.3 Gazdasági helyzetkép

A Tokaji borvidék gazdasági életének fejlődése a szőlő- és borkultúrának köszönhető. A térség jövőképeinek meghatározásában is ez a kulcselem: vajon Tokaj-Hegyalja képes lesz-e elfoglalni helyét a világ bortérképén, képes lesz-e világhírű borvidékké, valamint a helyiek számára fenntartható, fejlett gazdasági teret nyújtani. A térségi gazdasági potenciál jelen van, azonban gazdasági változások, az ebből következő, az előzőekben ismertetett negatív társadalmi tendenciák együttes kezelése teszi lehetővé azt, hogy egy versenyképes térszerkezettel rendelkező térség jöjjön létre.

A térség gazdasági erősségei közül egyértelmű és elsődleges a világszinten elismert szőlő és bortermelési kultúra, az évezredek szőlészeti, borászati hagyomány, a mezőgazdasági, élelmiszeripari múlttal rendelkező foglalkoztatottak jelenléte, a primer ágazat korábbi dominanciája. Ez azért erősség, mert a tudás és tapasztalat helyben van. Azonban a rendszerváltozás negatív következményei, a gazdasági

szerkezetváltás hatásai erőteljesen sújtották a térséget, a mezőgazdaság és az ipar krízisbe került.

Az ország regionális tagoltsága, a kelet-nyugati lejtő, a nyugati piacok távolisága, a keletiek összeomlása, valamint az országon belüli perifériális elhelyezkedés és kedvezőtlen elérhetőség, a rossz állapotú utak és mellékutak jelentősen gyengítették a Tokaj-Hegyalja gazdasági versenyképességét. A térség vállalkozásainak K+F aktivitása alacsony.

Az elmúlt években kedvező átalakulás figyelhető meg a szőlészet-borászat terén, hiszen egyértelműen erősödött a minőségi termelés és szolgáltatás, szigorodtak a szabályozások, az eredetvédelemre vonatkozó előírások és rendtartások. A szabályozások folyamatos változása, akár a névhasználattal, védjegyrendszerrel kapcsolatos konfliktusok gyengítik a szektor és az itt gazdálkodók helyzetét.

A szőlészet-borászat ágazat további térségi erősségei között említhetjük, hogy Tokaj-Hegyalján helyben van a hozzá kapcsolódó kutatóbázis, a tarcali Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet, amely tovább segítheti az itt élőket, borászokat a helyi problémák megoldásában, kezelésében, háttérmunkája és tájékoztatása segítségével.

Más nemzetgazdasági ágazatok, így a nemfém ásványi nyersanyag bányászat jelentős és tradicionális szereppel bír, több település életét a mai napig meghatározza, fő bevételforrásként jelennek meg a bányászati társaságok. A bányászat azonban jelentős természet átalakítással jár, tájsebek alakulnak ki – így van ez évezredek óta – de a bányászattal kapcsolatos konfliktusok egyre inkább előtérbe kerülnek, hevesebbek és több szektort is érintenek (szőlőtermesztés, természetvédelem).

A mezőgazdaság húzóágazatként volt jelen Tokaj-Hegyalja életében, jó minőségű termőföldek jellemzőek, valamint a terület alkalmas a hagyományos őshonos állatfajták tenyésztésére, egyéb állattenyésztési tevékenységekre is. Kezdeményezések, néhány gazdasági társaság jelen van, azonban gyengeségként említhetjük, hogy kevés a fejlődésre képes vállalkozás a termelő és mezőgazdasági szektorban.

A termeléshez kapcsolódóan egyre inkább erősödik a nemzetközi és hazai kereslet az egyedi, akár kézműves helyi termékek iránt, bár az eladással kapcsolatos nehézségek, ár-érzékenység, külföldi kereskedelmi láncok áraival szembeni versenyképesség korlátozza a kisüzemi manufaktúrák fejlődését.

Tokaj-Hegyalja térségének ipara az itt levő városokban koncentrálódik, a kistelepüléseken erőteljesen leépült a szekunder szektor. Szerencs, Sátoraljaújhely esetén a nagyobb foglalkoztatók, külföldi működőtőke, valamint húzóágazatokhoz (így az autógyártáshoz) kapcsolódó ipar is jelen van. A korábbi feldolgozóipar összeomlása és a falusi üzemek megszűnése miatt a jelentős (500 fő feletti) foglalkoztatók távol maradtak Tokaj-Hegyaljától.

Az elmúlt tervezési időszakban pozitívumként jelenik meg, hogy a térségben működő jelentősebb vállalkozások számottevő EU-s források lehívásával, jelentős fejlesztéseket valósítottak meg 2007-2013 között, azonban gyengeség, hogy a kisebb vállalkozások esetén a gazdasági célú befektetések intenzitása alacsony, az önrész megteremtése egy-egy pályázathoz problémát jelent.

Tokaj-Hegyalja egyik legfontosabb kitörési pontja az idegenforgalom adta lehetőségek kiaknázása, a mai kor igényeit kielégítő, de egyben fenntartható, természetközeli turizmus kialakítása. Egyrészt megkérdőjelezhetetlen a világörökségi értékekre, szőlészetre, borászatra épülő turizmus kis lépésekkel ugyan, de fejlődik, folyamatosan bővülő szolgáltatásokat és kínálatot nyújtva az ide érkezőknek. Folyamatos növekszik a magas szolgáltatási színvonalú, exkluzív vendéglátóhelyek száma (gasztronómiai turizmus erősödése), valamint számos turisztikai desztináció fejlesztése történt az elmúlt tervezési időszakban.

A turisztikai szektor azonban több, orvosolható gyengeséggel is szembenéz. Ezek közül kiemelhető, hogy a növekedés ellenére a magas minőségű szálláshelyek hiánya jellemző, főleg a nagy létszámú csoportok esetén, a térség desztinációinak megközelítése problémás, hiányoznak az erre specializálódott vállalkozások, valamint kiszolgáló infrastruktúra és turizmust célzó speciálisan kialakított tömegközlekedési rendszer. A fejlesztések ellenére a természeti és kulturális értékekben rejlő turisztikai

potenciál számos területe kihasználatlan, ami szintén gyengíti a térség nemzetközi és hazai szerepét.

A borvidék nem rendelkezik egységes arculattal, nem jelenik meg a küldőpiacokon, valamint nagyon fontos tényező, hogy a térség programkínálata bővül, de ezek nincsenek összehangolva, egymásra torlódnak a borvidéki rendezvények, valamint több olyan program valósul meg, ami nem a hely szellemiségéhez méltó.

A térség gazdaságfejlesztéséhez kapcsolódó intézkedések egyértelműen pozitív hatást eredményezhetnek a társadalmi kihívások megoldásában is. A helyi adottságokra építő gazdaságfejlesztési lehetőségek, vállalkozás kialakítására és fejlesztésére alkalmas szereplők feltárása, ehhez ösztönzők biztosítása a gazdasági szereplők, leendő vállalkozások és befektetők, valamint önkormányzatok részére egyértelmű fontossággal bír.

Fontos, hogy a helyi értékeket, humán erőforrást, a természetet és a modernitást is figyelembe vevő, stabil háttérrel, gazdasági potenciállal, vagy egy kiváló ötlettel rendelkező vállalkozás is lehetőséget kapjon Tokaj-Hegyalján, ami a mind azt a célt szolgálja, hogy a térség fejlett, fenntartható és világszinten is elismert borvidék legyen.

Veszélyként jelentkezhettek a túlzottan elaprózott, nem megfelelően összehangolt fejlesztések, a közép és felsőfokú végzettségűek számára kínált térségi munkalehetőségek számának stagnálása, amely tovább fokozhatja az ország fejlettebb területei felé és külföldre irányuló elvándorlást, a gazdasági instabilitást.

A szőlészet és borászat terén tovább kell ösztönözni a termelést, a telepítést és a minőségi előállítást, ennek azonban korlátot szabhatnak a világörökségi védettségéből fakadó illetve természetvédelmi konfliktusok, a szakképzett munkaerő hiányának növekedése és a növekvő költségek miatti termelési problémák.

Az egyedi, helyi termékek előállítása iránti keresletnövekedés miatt további termelői- és biopiacok létrehozása is kitörési pont lehet, mint a mezőgazdaság további erősítése, ehhez azonban figyelembe kell venni a helyi termelők tőkeszegénységét.

A turizmusban rejlő potenciál fokozottabb kihasználása a világörökségi védelemmel összhangban, fenntartható turisztikai kínálat szélesítése (pl. kerékpáros turizmus) és minőségfejlesztése Tokaj-Hegyalján elengedhetetlen, rendkívüli lehetőségeket tartogat. Ehhez azonban további minőségi szemléletre, összehangolt térségi marketing tevékenység és programokra van szükség. Veszélyt akkor jelent, ha egy-egy desztináció létesítése, zöldmezős beruházás veszélyezteti a világörökségi vagy természetvédelmi területeket, szempontokat.

Végül a gazdaságfejlesztés, interregionális programok lehetőségei terén nem szabad elfeledkeznünk a határmenti együttműködési potenciálok kiaknázásában, erősítésében olyan mértékben, hogy Szlovákia elszívó hatása ne érvényesüljön a Borvidéken, hanem a terület fejlődése kölcsönös, határokon átnyúló konstruktív és egymást támogató, kiegészítő együttműködések alapuljon. A gazdasági, turisztikai, együttműködési lehetőségek a határtérség gazdaságának integrált fejlesztését teszik lehetővé, s hozzájárul a régió versenyképességének növekedéshez. Emellett a közös természeti értékek védelme, a természeti környezet megóvása mindkét ország számára fontos feladat, amely szintén együttműködési lehetőségeket biztosít.

2.4 Közfoglalkoztatás és szociális gazdaság

A Tokaji Borvidék jelentős helyi gazdaságfejlesztési potenciállal rendelkezik, melyek közösségi alapú és minőségi termékek előállításával járó fejlesztése a térség közös érdeke.

A helyi foglalkoztatást elősegítő munkaerő-piaci aktív eszközök területén 2011. január 1. napjától a legjelentősebb változtatást egy új támogatási forma megjelenése jelentette a közfoglalkoztatás újjászervezésének keretében. Megszüntetésre került a korábbi, háromszintű, közmunkából, közhasznú- és közcélú foglalkoztatásból álló rendszer, és helyébe a szociális feszültségek enyhítésére az egységesen szabályozott közfoglalkoztatás lépett.

A közfoglalkoztatás legfontosabb célkitűzése, hogy elérje a hátrányos helyzetű térségeket és társadalmi csoportokat, és átmeneti munkalehetőséggel növelje foglalkoztathatóságukat segítve a bevonandó egyének öngondoskodásának elősegítését, későbbi nyílt munkaerő-piaci helytállását.

Ahhoz, hogy a közfoglalkoztatás ne váljon a hátrányos helyzetet és szegénységet konzerváló konstans életállapottá, a közfoglalkoztatásból kivezető programok – pl. képzések, továbbfejlesztett tranzitfoglalkoztatás, szociális gazdaság, vállalkozások – bővítésére, továbbfejlesztésére és/vagy további kialakítására van szükség.

A szociális gazdaság fejlesztését el kell választani a közfoglalkoztatás rendszerétől. Ahhoz annyiban kapcsolódik, hogy a közfoglalkoztatásban résztvevők számára is egyfajta továbblépési lehetőséget jelent a nyílt munkaerőpiac felé, de nem képezi a közfoglalkoztatás részét.

A szociális gazdaság támogatásakor erősíteni lehet egy társadalmi vállalkozás gazdasági tevékenységét, az ehhez kapcsolódó szervezetfejlesztési elemeket, a piacra jutás megalapozásához szükséges kutatási és tervezési erőforrásokat és szükséges eszközöket. Ezen tevékenységek támogatói szándéka mellett a szervezet társadalmi céljai mentén elsőrendű fontosságú a humánerőforrás fejlesztése és a hátrányos helyzetű rétegek egyéb helyzetbehozása, a fejlődési lehetőségekhez való hozzáférésük velük együtt való növelése, lehető legnagyobb mértékben való kiteljesítése.

A 2014-2020-as uniós pályázati ciklus kiemelt céljai között is szerepel a foglalkoztatás bővítése, emellett kormányzati törekvés, hogy a közfoglalkoztatás kimenete szociális szövetkezet vagy adott esetben társadalmi vállalkozás legyen. A közfoglalkoztatás során termelt javak először a közellátásba (például közétkeztetésbe) kerülnek be, ami viszont ezen felül van, az piacosítható.

Ennek értékesítésében vállalhatnak szerepet a társadalmi vállalkozások, szociális szövetkezetek. Ezen gazdasági formák legmagasabb arányban a legnagyobb közfoglalkoztatást mutató térségekben jöttek létre, így a Tokaji Borvidék településein is megvan az a potenciál, amivel egy erős, fenntartható, a társadalmi, gazdasági és

környezeti szükségletekre adekvát módon reagáló szociális gazdaságszervezeti és működési formáit tovább lehet fejleszteni, újra lehet gondolni és ki lehet alakítani.

A teljesség igénye nélkül gondoljunk a szegilongi fűz- és kosárfonás fejlesztéseire, a bodrogkeresztúri borecetre és szörpre, a rátkai káposztára és füstölési hagyományokra. Bodrogolaszi ökológikus tájgazdálkodási elképzeléseire, Erdőbénye kecskesajtjaira, Erdőhorváti pereckészítésére, Golop állattartási lehetőségeire, Hercegkút bio- és megújuló energiafelhasználási ötleteire, Legyebénye kertkultúrájának fejlesztésére, Makkoshotyka gomba- és gyógynövénykultúrájára, Monok gyümölcsöseire, Olaszliszka uborkatermesztési kezdeményezéseire, Tolcsva ribizli lekvár készítésére illetve a térség több településén megtalálható közösségi zöldség- és gyümölcsstermesztésre, különböző helyi termékfejlesztésekre.

3. Tematikus célok, a fejlesztés irányvonalai

Magyarország felzárkóztatási programja megköveteli, hogy kirajzolódjon egyfajta konvergencia irány annak érdekében, hogy a különféle fejlettségi szintű települések egy irányba mutatóan felzárkózzanak, ami komoly társadalmi konszenzus megteremtését jelenti.

A Tokaji borvidék települései sokféle forgatókönyvet követnek, amelyek alapján sokkal inkább a verseny, mintsem az együttműködés jelei érzékelhetők a térségben. A jövőkép eléréséhez, valamint az átfogó célok figyelembevételével egy térségspecifikus fejlesztési módszertan alapján kerültek kijelölésre a borvidék egyes településeinek fejlesztési irányvonalai, melyek objektív, térségfejlesztési nézőpontból meghatározott képet nyújtanak a településeknek önazonosságuk megtalálásához.

A települések lehetőségeinek feltárása és megismerése azért fontos, mert másképp kell felkészülnie a régiónak és a lakosságnak az egyik vagy másik lehetséges jövőre. Más gazdasági, társadalmi és kulturális intézményekre, fejlesztésekre és stratégiákra, és más emberi készségekre van szükség attól függően, hogy a település önmagát hogyan definiálja. A fejlesztés során figyelembe kell venni az egyes települések egyedi értékeit.

A települések identitásának azonosítása többek között azért is szükség, hogy minden településnek meglegyen a maga egyéni karaktere, amikor a pályázati forrásokért verseng, s ne valósulhassanak meg egymást hátrányosan érintő fejlesztések.

A Tokaj-Hegyalja területfejlesztési koncepció alapját az elmúlt másfél év során, a számos különböző kutatási módszertannal elvégzett elemzések, terepi munkánk adják. A dokumentumelemzés módszerének köszönhetően, a rendelkezésre álló és az elkészült dokumentumok alapján meghatározásra kerültek a borvidéket jellemző kulcsszavak. A hasonló kulcsszavak klaszterekbe rendezésével kirajzolódtak a borvidék településeit jellemző fejlesztési értékterületek.

Az fenti módszertan eredményeként az alábbi fejlesztési értékterületek kerültek meghatározásra, melyeket a későbbiekben a területfejlesztési koncepció célrendszerében tematikus részcélokként definiálunk:

1) Elit bor és gasztronómia

2) Nemzeti hagyományok és kultúra

3) Természeti értékek

4) Gazdasági tér

5) Egyházi hagyományok és oktatás

6) Élményteremtés

7) Közösségfejlesztés

A hét fejlesztési értékterület nem különíthető el egymástól egyértelműen. Lesznek, amelyek markánsabban, s lesznek, amelyek kevésbé fednek át. A legvalószínűbb jövőkép az, hogy településenként valamiféle kombinációjuk válik valóságossá.

A kutatási munka során olyan **tematikus célok**, értékterületek kerültek megfogalmazásra, amelyek a települési diverzitást előnyként és nem hátrányként

kezelik, amelyek összhangban vannak a borvidék jövőképevel, hogy Tokaj-Hegyalja megőrizze mindazt, ami ősi érték és kihasználja a 21. század lehetőségeit:

1. **Elit bor és gasztronómia** (Prémium bor; Csúcsgasztronómia; Minőségi alapanyag): A tokaji termelők identitástudatának és elkötelezettségének birtokában minden pincészet azzal az attitűddel készíti borait, hogy a világ egyik legjobb borvidékén termel.

Cél: Kifogástalan minőségű borkészítés, magas szintű gasztronómia és kulináris élvezeti értékek megteremtése, prémium minőségű alapanyagok felhasználása, a terroir jelentőségének hangsúlyozása.

2. **Nemzeti hagyományok és kultúra** (Épített örökség; Hagyományőrzés; Művészet): Az értékmegőrzés fontos alapja a magyarság és a nemzetiségi sokszínűség történelmi hagyományihoz kapcsolódó kultúrtörténeti és szellemi örökség ismerete és ápolása.

Cél: Az épített, a természeti és táji örökség megóvása. A szőlőtermesztés és borászat hagyományának megőrzése. A kultúra ápolása és nemzetközi szintű megjelenése.

3. **Természeti értékek:** (Erdő; Bodrog; Védett természeti értékek): A borvidék hosszú távú megtartó ereje és fejlődése a térség természeti környezetének komplex védelmén alapul.

Cél: A tájban rejlő potenciál, a vulkanikus lejtők, a vizes élőhelyek és az erdők természetes társulásainak tudatos megőrzése, fenntartható használata.

4. **Gazdasági tér** (Ipar; Mezőgazdaság; Helyi termék): A helyi gazdasági tevékenység alapját a szőlőtermesztés és a borászatok tevékenysége határozza meg, melyet komplex ipari és vállalkozási környezet egészít ki az országos átlagnál zöldebb mezőgazdasági szerkezet érvényesítése mellett.

Cél: Inkubátorházak kialakítása, gépipari innováció, bányászatban rejlő lehetőségek potenciális kiaknázása a környezeti fenntarthatóság szempontjainak figyelembevételével. Élelmiszeripari fejlesztések támogatása. Állattenyésztés, állattartás, fajtamentés, gyümölcsstelepítés és szőlőfelhasználás egyéb lehetőségeinek ösztönzése. Helyi kezdeményezések, termékek és kézműves manufaktúrák támogatása. Erdőgazdálkodás: az erdő értékeinek hasznosítása, gomba- és gyógynövénykultúra, fenntartható vadgazdálkodás.

5. **Egyházi hagyományok és oktatás** (Egyházi tradíció, Oktatásfejlesztés; Zarándoklat): Oktatási és egyházi intézményellátottság szempontjából kimagasló minőségű intézmények jelenléte.

Cél: Vallási sokszínűség bemutatása, a vallási turizmushoz kapcsolódó zarándoklatok jelentőségének hangsúlyozása. Modell értékű oktatási környezet fejlesztése és létesítése.

6. **Élményteremtés** (Aktív életmód; Szállás és wellness; Extrém sport): A táji adottságok, a természeti környezet egyedisége, a települések sokszínűsége, az idelátogatók számára jelentős turisztikai potenciált rejt magában.

Cél: A hegyek és vizek rekreációs célú kihasználását támogató, az aktív életmódhoz köthető (túrázás, biciklizés, vízi turizmus, extrém sportok), a kikapcsolódást, a pihenést szolgáló (wellness, jól-lét) turisztikai és egészségjavító fejlesztések megvalósítása, turisztikai potenciál erősítése. Az ifjúság környezettudatosságának fejlesztése túrakínálattal és erdei iskolákkal.

7. **Közösségfejlesztés** (Szociális ellátás; Közösségi tér; Borvidéki rendezvény): A térség hosszú távú társadalmi és gazdasági megújulása és fenntartható fejlesztése a borvidék társadalmának összefogásával és közösség erejével valósítható meg és tartható fenn.

Cél: A helyi társadalom kohézióját megeremtő intézkedések, lakóhelyi közösségek kialakítása. Helyi identitás és szociális háló erősítése. Intézményfejlesztés. Közösségi terek létrehozása, jól-lét teremtés. Erős civil társadalom megeremtése. Társadalmi szervezetek és térségi programok szervezése.

A települések értékválasztásának kijelölésével párhuzamosan elkészült a Fejlesztési források EMIR (Egységes Monitoring Információs Rendszer) adatbázisainak, elmúlt tervezési és fejlesztési időszakra vonatkozó értékelése. Az elemzés során kiderült, hogy a települések társadalmi-gazdasági helyzetét figyelembe vevő releváns és racionális fejlesztések fogalmazódnak meg, illetve az egymással szomszédos települések esetén milyen igények jelennek meg (van-e átfedés vagy sem), továbbá fény derült az érdekellentétekre is.

A 2007-13-as tervezési időszak forrásfelhasználásának elemzés során a Tokaj Borvidékhez tartozó 27 település esetében került sor az Európai Unió forrásból megvalósult fejlesztések strukturált feldolgozására. Ennek következtében kirajzolódtak azok a fejlesztési hangsúlyok, amelyek az egyes településekre a leginkább jellemzőek (ide tartoznak elsősorban az önkormányzati projektek), továbbá a gazdasági társaságok támogatott beruházásain keresztül azok a területek, amelyeken alulról építkező fejlesztési potenciál tapasztalható.

2. ábra: A Tokaji borvidék identitástérképe

A fenti fejlesztési értékterületeket mindegyik település esetén azonosítottuk, ezen értékterületek mentén van a legnagyobb potenciál a fejlesztések során, akár konkrét projektek kidolgozására. Tokaj-Hegyalját egy komplex, de mégis sokszínű mozaikká tudjuk összerakni, minden olyan értéket megjelenítve, amelyekben a települések erősek. A társadalmasítás folyamata során lehetőség nyílik az értékterületek megvitatására, a települések közötti kapcsolatok alakítására, kisebb, funkcionális mikrotérségek szerveződésére is.

4. A fejlesztési célok koherencia vizsgálata

4.1 A jövőkép, a fejlesztési elvek és az átfogó cél kapcsolata

Kiegyensúlyozott társadalmi szerkezet átfogó célkitűzés kapcsolódása a gazdasági tér, egyházi hagyományok és oktatás, közösségfejlesztés, élményteremtés tematikus részcélokhoz:

A térség demográfiai és társadalmi helyzetének javítása, az ehhez kapcsolódó krízisek és problémák megoldásának érdekében átfogó célunk egy kiegyensúlyozott társadalmi szerkezettel rendelkező térség megteremtése.

Ennek, illetve az elvándorlás és népességfogyás megállítása a fiatal népesség megtartásának, valamint a különböző társadalmi csoportok számára Tokaj-Hegyalja, mint vonzó lakókörnyezet megteremtésének érdekében megfelelő gazdasági bázis létrehozása és munkalehetőségek biztosítása szükséges a térségben, olyan fejlett és komplex gazdasági térrel, amely megélhetést és perspektívát biztosít az itt élők számára. Tehát a gazdasági terek kialakítása tematikus rész cél alapvető fontosságú a kiegyensúlyozott társadalmi légkör megteremtése szempontjából.

A társadalom pozitív irányú fejlődése érdekében, megfelelő életteret, közösségi tereket, élhető településeket, a helyiek számára elérhető, minőségi rendezvényeket, valamint a szociális ellátórendszert kell biztosítani. Az oktatásra kiemelt figyelmet kell fordítani, térségspecifikus képzéseket kell biztosítani, amelyek a későbbiekben a helyben maradáshoz eredményezik.

A térségben kiemelkedő szereppel, hagyománnyal rendelkeznek az egyházak, zarándoklatok, így egyértelmű, hogy az egyházi hagyományok ápolására, az egyház közösségteremtő szerepének növelésére szükség van.

A térség lakóinak identitástudata a kultúra, a kreatív szektor, a művészetek és a hagyományok ápolásával erősíthető, az oktatási és kulturális háttér biztosítása

tehát szintén nagyon fontos részcel egy kiegyensúlyozott társadalmi struktúra kialakításához.

Nemcsak az ideérkezők, hanem az itt élők számára is olyan helyszínek, közösségi (élet)terek kialakítására kell törekedni, ahol a lakosság élményekkel töltődik fel, a jól-lét érzése megteremtődik, valamint a természeti értékeket, Tokaj-Hegyalja, mint táj adottságait magukénak érzik, mindez a helyi döntéshozók és közösségek aktív együttműködése révén valósítható meg.

Fejlett, versenyképes gazdaság átfogó cél kapcsolódása az elit bor- és gasztronómia, gazdasági tér, élményteremtés tematikus részcelokhoz:

A térség fejlett gazdaságának kialakítása, speciálisan Tokaj-Hegyaljára jellemző helyi termékeken alapuló gazdasági ágazatok, vállalkozások megteremtése alapvetően befolyásolja a térség jövőbeni fejlődését, valamint társadalmára is egyértelmű hatással van. Meg kell találni azokat a gazdasági tereket ösztönözve a helyi kezdeményezéseket, és kihasználva a települési adottságokat, meglévő üzemeket, helyi manufaktúrákat, amelyek munkát és stabil jövedelmet biztosítanak az itt élőknek, befektetési lehetőségeket, versenyképes helyzetet teremtenek a vállalkozni szándékozóknak.

A fejlett gazdaság meghatározó szereplői a térségben a minőségi bort, helyi termékeket előállító gazdasági szervezetek, vállalkozások, melyek elsődleges szegmensét képezik a gazdaságnak.

Emellett a rendelkezésre álló földterületek, a természet adta gazdasági potenciál, a mezőgazdasághoz és élelmiszeriparhoz kapcsolódó ágazatok, továbbá a húzóágazatokhoz kapcsolódó ipar jelenléte, innovatív ágazatok megtelepedésének fejlesztési lehetőségei, fiatal vállalkozói réteg megtelepedésének elősegítése szintén kitörési pontot jelentenek a térség gazdaságfejlesztésében.

Versenyképes és fejlett gazdasági tér kialakítására egyértelmű hatással van Tokaj-Hegyalja idegenforgalmi adottságainak, desztinációinak fejlesztése, a minőségi turisztikai szolgáltatások kialakítása (szálláshelyek, kereskedelem, vendéglátóhelyek), melyek rendkívül látványos és pozitív hatást eredményezhetnek.

A világörökség átfogó célkitűzés kapcsolódása az elit bor- és gasztronómia, természeti értékek, nemzeti hagyományok és kultúra, egyházi hagyományok és oktatás tematikus részcélokhoz:

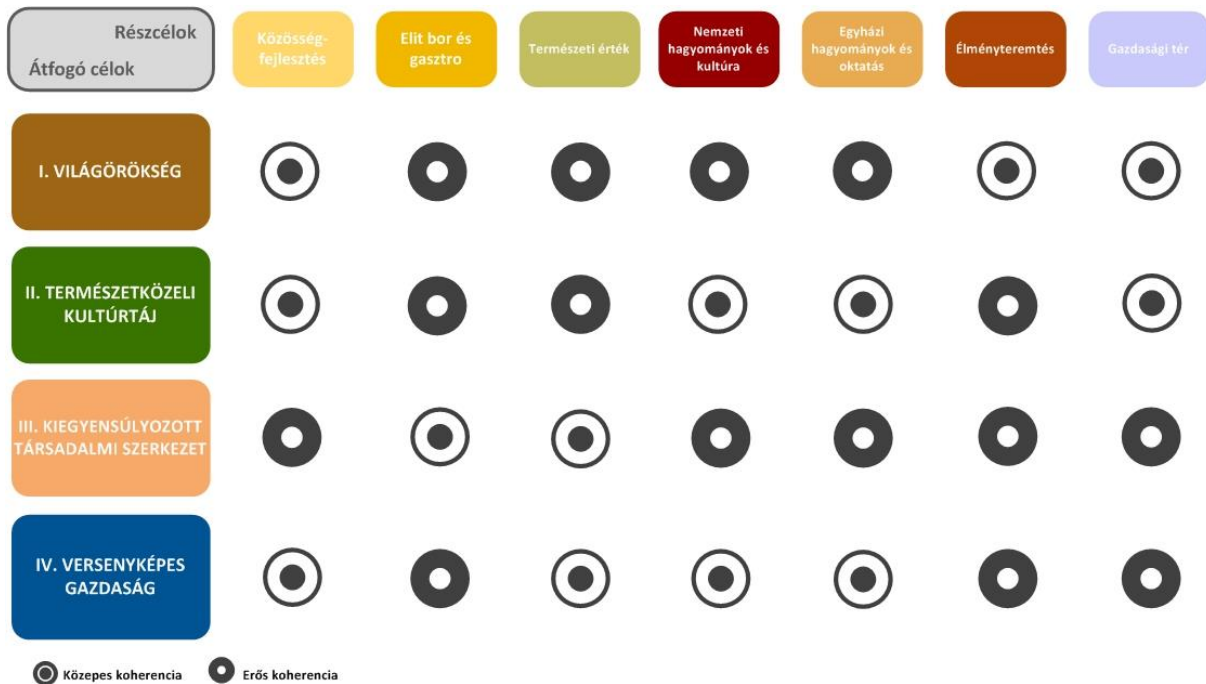
Ahhoz, hogy Tokaj-Hegyalja hosszú távon világhírű borvidékké váljon, a koncepcióban meghatározott átfogó és tematikus részcéloknak szinergiát kell alkotnia. Az átfogó célok közül, a világörökségi címhez, annak értékeihez számos tematikus rész cél kapcsolódik.

Egyrészt a térség kultúrtáj jellege, a történelmi borvidék szerepe, a bortermeléshez, ennek magas minőségű kivitelezéséhez kapcsolódó tevékenységek, vagyis a magas minőséget képviselő prémium borok és gasztronómiai termékek előállítása egyértelműen hozzájárulnak a világörökségi kultúrtáj fejlődéshez.

A világörökséghez kapcsolódó további fontos rész cél az épített örökséget magában foglaló helyszínek, fejlesztése és megőrzése, olyan helyszínek fenntartható, valamint innovatív módon történő kialakítása, ahol a borvidék nemzeti hagyományai és évszázados kultúrája jelen van. Mindemellett a természeti értékek fejlesztését is úgy kell megvalósítani, hogy az ne veszélyeztesse a világörökségi címet.

A természetközeli kultúrtáj átfogó cél kapcsolódása a természeti értékek tematikus részcélhoz:

A természetközeli kultúrtáj, mint átfogó cél kapcsolódási pontja egyértelműen a természeti értékek megőrzéséhez kapcsolódik, amely során arra törekszünk, hogy a táj – a hegyek, vízfolyások, különleges természeti értékek – potenciáljából fakadó lehetőségek kiaknázását fenntartható területhasználattal, a természetközeliiséget szem előtt tartó táj átalakítással őrizzük meg Tokaj-Hegyalja természeti és természetes arculatát.

3. ábra: A hosszú távú célrendszer belső koherenciája

4.2 Külső koherencia vizsgálat

Jelen fejezet célja a Tokaji borvidék hosszú távú területfejlesztési koncepciójának alapját képező jövőkép és átfogó célok illeszkedésének vizsgálata a magasabb szintű hazai és uniós fejlesztéspolitikai dokumentumokban foglalt célkitűzésekhez.

A 2014-2020-as uniós tervezési időszakra történő felkészülés jegyében készültek a programozás keretrendszerét adó európai és hazai szintű, területi, illetve ágazati fókusszal bíró fejlesztési dokumentumok. Ezen magasabb szintű dokumentumok ismerete és figyelembevételével, az ezekben kijelölt fejlesztési irányok tekintendők sorvezetőnek a Tokaji borvidék hosszú távú fejlesztése szempontjából is, igazodva a helyi adottságokhoz, értékekhez és fejlesztési kihívásokhoz.

Minél erősebb a magasabb szintű fejlesztési célokkal megvalósuló koherencia, annál inkább biztosított, hogy a Tokaji borvidék számára 2030-ig meghatározott fejlesztési irányvonalak és célok elérését biztosító stratégia és operatív program megvalósítása hozzájárul az uniós, hazai és azon belül a területi célkitűzések teljesítéséhez.

Az alábbiakban a koncepció átfogó célkitűzéseinek a térség fejlődése szempontjából releváns, (területi és ágazati) fejlesztési dokumentumokban megfogalmazott célkitűzésekhez való illeszkedése táblázatos formában kerül bemutatásra. A borvidék átfogó célkitűzései sok esetben ugyanazon magasabb szinten meghatározott célkitűzés teljesüléséhez is hozzájárulnak, azaz nem egy az egyben feleltethetők meg a térségi és országos vagy uniós prioritások, ez is bizonyítja a területfejlesztési koncepció célrendszerének komplexitását és integritását, a fejlesztési célok egymásra épülését:

Illeszkedés az Európa 2020 stratégia tematikus céljaihoz

Tokaji borvidék területfejlesztési koncepciójának átfogó célkitűzései	Az EU 2020 Stratégia kapcsolódó prioritásai, tematikus célkitűzései
I. Átfogó cél: Világörökségi borvidék	<ul style="list-style-type: none">– A kutatás, a technológiai fejlesztés és az innováció erősítése– A kis- és középvállalkozások, a mezőgazdasági (az EMVA keretében), a halászati és akvakultúra-ágazat (az ETHA

	<p>keretében) versenyképességének javítása</p> <ul style="list-style-type: none"> – Az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaság felé történő elmozdulás támogatása minden ágazatban – A fenntartható és minőségi foglalkoztatás, valamint a munkavállalói mobilitás támogatása
I. Átfogó cél: Természetközeli kultúrtáj	<ul style="list-style-type: none"> – Az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaság felé történő elmozdulás támogatása minden ágazatban – Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a kockázatmegelőzés és –kezelés előmozdítása – A környezetvédelem és az erőforrás-felhasználás hatékonyságának előmozdítása
III. Átfogó cél: Kiegyensúlyozott társadalmi szerkezet	<ul style="list-style-type: none"> – A fenntartható és minőségi foglalkoztatás, valamint a munkavállalói mobilitás támogatása – A társadalmi együttműködés erősítése és a szegénység, valamint a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem
IV. Átfogó cél: Fejlett és versenyképes gazdaság	<ul style="list-style-type: none"> – A kutatás, a technológiai fejlesztés és az innováció erősítése – A kis- és középvállalkozások, a mezőgazdasági (az EMVA keretében), a halászati és akvakultúra-ágazat (az ETHA keretében) versenyképességének javítása – Az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaság felé történő elmozdulás támogatása minden ágazatban – Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a kockázatmegelőzés és –kezelés előmozdítása – A fenntartható és minőségi foglalkoztatás, valamint a munkavállalói mobilitás támogatása

	<ul style="list-style-type: none"> – A fenntartható közlekedés előmozdítása és a szűk keresztmetszetek megszüntetése a főbb hálózati infrastruktúrákban – A társadalmi együttműködés erősítése és a szegénység, valamint a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem
--	---

Illeszkedés a Nemzeti Fejlesztés 2030, Országos Fejlesztési és területfejlesztési Konceptió célkitűzéseire

Tokaji borvidék területfejlesztési koncepciójának átfogó célkitűzései	A Nemzeti Fejlesztés 2030, Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió dokumentum kapcsolódó prioritásai, célkitűzései
I. Átfogó cél: Világörökségi borvidék	A térség szempontjából alapvető elhatározás az OFTK-ban a Tokaji borvidék kiemelt térséggé nyilvánításának elhatározása (1/2014. (I. 3.) OGY határozat 7.b pont). Tokaj-Hegyaljának – a nyolc világörökségi terület egyikeként és a tokaji bor nemzetközi elismertsége folytán meghatározó szerepet játszhat az ország makroregionális szerepének erősítésében, mely az országos koncepció egyik területi specifikus célja. A hagyományos kárpát-medencei nagyváros-hálózati kapcsolatrendszerének (Miskolc-Kassa-Ungvár-Munkács-Szatmárnémeti-Debrecen-Nyíregyháza) fókuszba helyezése, újraépítése nem csupán Tokaj-Hegyalja számára jelenthet új piacokat, de az északkelet-magyarországi hátrányos helyzetű zempléni-bodrogi térség és a szomszédos országok csatlakozó térségei számára is a leszakadás megállításának egyik esélyét biztosíthatja. Tokaj-Hegyalja, mint határ menti térség is érintett a makroregionális szerepek erősítésében, különös tekintettel arra, hogy az egykori történelmi borvidék egy kisebb része a mai Szlovákia területén található. A térség fejlesztésével kapcsolatos döntések kormányzati szintre emelése lehetőséget ad

	a határ menti viták mind két fél számára gyümölcsöző rendezésére.
II. Átfogó cél: Természetközeli kultúrtáj	Kiemelkedő táji értékű térségek fejlesztése, mint területi specifikus cél összhangban áll a térségi kultúrtáj természetközeli megőrzésével.
III. Átfogó cél: Kiegyensúlyozott társadalmi szerkezet	A vidéki térségek népességeltartó képességének fejlesztése, a kiemelkedő táji értékű térségek fejlesztése és a területi különbségek csökkentése, térségi felzárkóztatás és gazdaságösztönzés specifikus célok elválaszthatatlanok egymástól és együttesen biztosíthatják a térségen belül is a kiegyensúlyozott társadalmi szerkezet megteremtését és fejlesztését. Tokaj-Hegyalja jövőjét nagymértékben meghatározza a Tisza-völgy komplex fejlesztése, különös tekintettel a beavatkozások jövőbeli mikroklimatikus hatásaira, ami a nagyhírű tokaji aszú fennmaradásának vagy eltűnésének alapja. Tokaj-Hegyalja ugyanakkor egyike a drámaian zsugorodó térségeinknek, ebből a szempontból a jövőbeli népesség nagysága és a táj eltartóképessége közötti új egyensúly építése a borvidék fennmaradásának egyik kritikus kérdése. Tokaj-Hegyaljának, első műemlékként védett hazai történeti tájunknak, a kiemelkedő táji értékekre alapozott fejlesztés hazai módszerei, technikai kidolgozásának egyik mintatérségévé kell válnia. A térségi felzárkóztatásnak, a leszakadásra hajlamos társadalmi csoportok integrálásának itt az értékőrző modernizációt elősegítő stratégiákra kell elsősorban épülniük.
IV. Átfogó cél: Fejlett és versenyképes gazdaság	A többközpontú térszerkezetet biztosító városhálózat és a Területi különbségek csökkentése, térségi felzárkóztatás és gazdaságösztönzés területi specifikus célok összhangban vannak a térség fejlődési potenciáljával. Tokaj-Hegyalja egykori jelentős gazdasági súlya nem kis részben sűrű kisváros-hálózatának, e kisvárosok közötti együttműködésnek és munkamegosztásnak volt köszönhető. Ma,

	<p>amikor a hálózatosodás korát éljük, a térségfejlesztésben a kisvárosok közötti együttműködés építésének és a munkamegosztásnak újra jelentős szerep jut. Az ehhez szükséges hajlandóságok és készségek az elmúlt történeti időszakokban országos szinten visszaszorultak, az ország kiemelt térségei e téren tehát mintaadó, úttörő szerepet játszhatnak. A kisváros-hálózat megerősítésében a térség elérhetőségi feltételeinek és a belső kapcsolatrendszernek a javítása egyaránt meghatározó, beleértve a térség határokön átívelő nagyváros-hálózati elérhetőségének javítását is.</p>
--	--

Illeszkedés Borsod-Abaúj-Zemplén megye területfejlesztési koncepciója célkitűzéseire

Tokaji borvidék területfejlesztési koncepciójának átfogó célkitűzései	A Borsod-Abaúj-Zemplén megye Területfejlesztési Koncepciója dokumentum kapcsolódó prioritásai, célkitűzései
I. Átfogó cél: Világörökségi borvidék	A VIII. prioritás a turizmus fejlesztése, mely szerint a jövőbeni fejlesztések Tokaj-Hegyalja világörökségi értékeire, a tokaji bor kiemelt hírnevére, a Zemplén váraira, illetve a Bodrog, Zemplén természeti szépségére fókuszálnak, valamint cél a „BOR-VIDÉK Tokaj-Hegyalja Nemzeti Programban” szereplő projektek megvalósítása, valamint a felsorolt tevékenységek fejlesztése. A területfejlesztési koncepcióban Borsod-Abaúj-Zemplén megye 2030-ra vetített jövőképe szerint cél a nemzetközi szinten híres Tokaji borvidék értékeinek megőrzése és nemzetközi versenyképessége.
II. Átfogó cél: Természetközeli kultúrtáj	A VII. prioritás, a Mezőgazdasági termelés és feldolgozás fejlesztése, a helyi termékek a szőlőtermesztés és borkészítés a Tokaji és Bükkaljai Borvidéken. Célként fogalmazódik meg a területek kedvező termőhelyi adottságainak megőrzése, valamint a talaj- és levegőszennyezés csökkentésének törekvése, valamint a minél teljesebb termőterület-kihasználás érdekében a legértékesebb területek be-, illetve visszatelepítésének támogatása szükség

	szerint a Natura 2000-es előírásokkal összhangban.
III. Átfogó cél: Kiegyensúlyozott társadalmi szerkezet	A dokumentum célul tűzi ki Tokaj-Hegyaljához tartozó városok együttesének meghatározó foglalkoztatási körzet funkcióját, valamint a fenntartható foglalkoztatásban betöltött szerepét, melynek megteremtéséhez a települések között kiegyensúlyozott együttműködés szükséges. A koncepció fejlesztési célkitűzései között szerepel a nemzetközi színvonalú, felsőfokú borászati, gasztronómiai és vendéglátó-ipari szakképzés megteremtése Tokaj-Hegyalján, sárospataki központtal. Tokaj-Hegyalja-Zemplén esetén két város, Sátoraljaújhely-Sárospatak „városegyüttes” kerül említésre, ahol cél Tokaj-Hegyalja természeti értékeire és különösen a szőlőtermelésre, borászatra, vadászatra, kézműves helyi termékekre épített fejlesztések kialakítása.
IV. Átfogó cél: Fejlett és versenyképes gazdaság	A IV. prioritás, vagyis a Vállalkozások versenyképességének javítása és a foglalkoztatás ösztönzése alprogram esetén, a preferált ágazatok Tokaj-Hegyalja-Zemplén térségére vonatkozóan az élelmiszeripar. A területi preferenciák között megjelenik Tokaj, valamint a fejlesztendő gazdasági alágazatok és tevékenységek, kiemelendő a feldolgozóipar fontossága, ill. a mezőgazdasági kutatóbázis létrehozása a térségben.

Illeszkedés a Vidékfejlesztési Program célkitűzéseire

Tokaji borvidék területfejlesztési koncepciójának átfogó célkitűzései	A Vidékfejlesztési Program kapcsolódó prioritásai, célkitűzései
I. Átfogó cél: Világörökségi borvidék	– A mezőgazdasági üzemek életképességének javítása és a versenyképesség fokozása valamennyi régióban és a mezőgazdasági termelés valamennyi típusa esetében, valamint az innovatív gazdálkodási technológiák és a fenntartható erdőgazdálkodás előmozdítása

	<ul style="list-style-type: none"> – Az élelmiszerlánc szervezésének – többek között a mezőgazdasági termékek feldolgozásának és forgalmazásának, az állatjólétnek és a mezőgazdaság terén alkalmazott kockázatkezelésnek – az előmozdítása – Az erőforrás-hatékonyság előmozdítása, valamint a karbonszegény és az éghajlatváltozáshoz alkalmazkodni képes gazdaság irányába történő elmozdulás támogatása a mezőgazdasági, az élelmiszeripari és az erdészeti ágazatban
<p>II. Átfogó cél: Természetközeli kultúrtáj</p>	<ul style="list-style-type: none"> – A mezőgazdasági üzemek életképességének javítása és a versenyképesség fokozása valamennyi régióban és a mezőgazdasági termelés valamennyi típusa esetében, valamint az innovatív gazdálkodási technológiák és a fenntartható erdőgazdálkodás előmozdítása – A mezőgazdasággal és az erdőgazdálkodással összefüggő ökoszisztémák állapotának helyreállítása, megőrzése és javítása – Az erőforrás-hatékonyság előmozdítása, valamint a karbonszegény és az éghajlatváltozáshoz alkalmazkodni képes gazdaság irányába történő elmozdulás támogatása a mezőgazdasági, az élelmiszeripari és az erdészeti ágazatban
<p>III. Átfogó cél: Kiegyensúlyozott társadalmi szerkezet</p>	<ul style="list-style-type: none"> – A mezőgazdasági üzemek életképességének javítása és a versenyképesség fokozása valamennyi régióban és a mezőgazdasági termelés valamennyi típusa esetében, valamint az innovatív gazdálkodási technológiák és a fenntartható erdőgazdálkodás előmozdítása – Az élelmiszerlánc szervezésének – többek között a mezőgazdasági termékek feldolgozásának és forgalmazásának, az állatjólétnek és a mezőgazdaság terén

	<p>alkalmazott kockázatkezelésnek – az előmozdítása</p> <p>– A társadalmi befogadás előmozdítása, a szegénység csökkentése és a gazdasági fejlődés támogatása a vidéki térségekben</p>
<p>IV. Átfogó cél: Fejlett és versenyképes gazdaság</p>	<p>– A tudásátadás és az innováció előmozdítása a mezőgazdaságban, az erdőgazdálkodásban és a vidéki térségekben</p> <p>– A mezőgazdasági üzemek életképességének javítása és a versenyképesség fokozása valamennyi régióban és a mezőgazdasági termelés valamennyi típusa esetében, valamint az innovatív gazdálkodási technológiák és a fenntartható erdőgazdálkodás előmozdítása</p> <p>– Az élelmiszerlánc szervezésének – többek között a mezőgazdasági termékek feldolgozásának és forgalmazásának, az állatjólétnek és a mezőgazdaság terén alkalmazott kockázatkezelésnek – az előmozdítása</p> <p>– Az erőforrás-hatékonyság előmozdítása, valamint a karbonszegény és az éghajlatváltozáshoz alkalmazkodni képes gazdaság irányába történő elmozdulás támogatása a mezőgazdasági, az élelmiszer-ipari és az erdészeti ágazatban</p>

Illeszkedés a Nemzeti Turizmusfejlesztési Konceptió célkitűzéseihez

<p>Tokaji borvidék területfejlesztési koncepciójának átfogó célkitűzései</p>	<p>A Nemzeti Turizmusfejlesztési Konceptió dokumentum kapcsolódó prioritásai, célkitűzései</p>
<p>I. Átfogó cél: Világörökségi borvidék</p>	<p>Az örökség és kulturális turizmus, illetve a nemzeti gasztronómiai hálózatok és kiemelt fesztiválok fejlesztése, támogatása igazodva egy adott tájegység hagyományaihoz, kulturális, történeti adottságaihoz</p>

	<p>célkitűzések illeszkednek a Tokaji borvidék hosszú távú célkitűzéséhez, hogy nemzetközileg is elismert és keresett borvidéke legyen Magyarországnak, a helyi örökségre innovatív módon építve.</p>
<p>II. Átfogó cél: Természetközeli kultúrtáj</p>	<p>Tokaj-Hegyalja, mint Tokaji borvidék, hagyományőrző kultúrtájként nevesített a dokumentumban, hangsúlyozva a helyi hagyományok megőrzésének és turisztikai terméké alakításának fontosságát. A hagyományőrző kultúrtájak több esetben a világörökség részei, köztük a Tokaji borvidék is, mely országos, sőt nemzetközi szempontból is kiemelt bor és gasztronómiai desztináció.</p>
<p>III. Átfogó cél: Kiegyensúlyozott társadalmi szerkezet</p>	<p>A koncepció specifikus céljai a vallási turizmus, a térségi fesztiválok, rendezvények, a kerékpár-, lovas-, a vízi-, a falusi- és agroturizmus. Ezek a célok segítik a Tokaji borvidék településeinek és azok társadalmainak kiegyensúlyozott, kölcsönös és harmonikus fejlesztését, illeszkedve a kiegyensúlyozott társadalmi térszerkezet megteremtésének célkitűzéséhez.</p>
<p>IV. Átfogó cél: Fejlett és versenyképes gazdaság</p>	<p>A főbb célkitűzések között szerepel a tematikusan fókuszált termékstruktúra fejlesztése, a területi alapú, turisztikai desztinációk által vezérelt marketing erősítése, a turizmus programkínálatának fejlesztése. Továbbá cél a turizmus jogi és gazdasági környezetének felhasználóbarát jellegének erősítése, illetve a turisztikai intézményrendszer fejlesztése is.</p>

5. A Világörökségi Gondnokság fejlesztési irányai

Tokaj-Hegyalja történelmi borvidéke 2002 óta világörökségi terület, 2012 óta az ország első és jelenleg még egyetlen történelmi tájja minősített térsége, a 27 település teljes közigazgatási területével műemléki védelem alatt áll. A Világörökségi Gondnokság feladata a Kiemelkedő Egyetemes Értékek megőrzése, fenntartása és védelme illetve ezen értékek átadása a következő generáció számára a fenntartható fejlődés érdekében különös tekintettel a világörökségi jegyzékbevétel alapjául szolgáló „nagy múltú szőlészeti-borászati hagyományra és a hagyományos földhasználatnak e különleges – szőlőbirtokok, történelmi települések hálózata és a pincerendszerek együttesében megtestesülő – formájára”. Továbbá a történelmi táj értékteremtő, megújuló képességének erősítése szintén kiemelkedő tevékenyége a Gondnokságnak, új értékhozók létrehozásának ösztönzése a táj népességeltartó képességének fokozására is tekintettel.

Fő vonalaiban egységes, a 27 település teljes területére kiterjedő kezelési rendszerben szükséges gondolkodni. Ugyanakkora differenciált megközelítés elengedhetetlen, a határvonalakat kezelési eszközöktől, irányoktól, módszerektől függően különféleképpen, az egyes értékcsoportoknak megfelelően szükséges kijelölni.

A jelenleg zajló és kialakítandó megújulási folyamatok rendszerszerűvé tétele, kiterjesztése más ágazatokra elengedhetetlen. Ennek fontos megerősítő, szemléletformáló eszköze egy társadalmi szerződés megkötése, melynek keretében a döntéshozó szervezetek, a meghatározó gazdasági szereplők, az önkormányzatokat és civileket képviselő szervezetek, a fontosabb érintett intézmények, a térség véleményformáló személyiségei megállapodnak a jövőre irányuló tevékenységek alapelveiben és az együttműködés fő szabályaiban.

A Világörökségi Gondnokság rövid távú céljai között szerepel a fenntarthatóság és társadalmi tudatosság növelése, az oktatás és ismeretterjesztés közvetítése, az állagmegóvási munkák fejlesztése, a világörökségi területet érintő kezelési módok, korlátozások, tilalmak és támogatások átgondolása régi tudások-szaktudományok gyakorlatok a mai kor adottságaihoz alkalmazkodó új életre keltése.

A középtávú célok a térség szellemi örökségére is nagy hangsúlyt szeretne fektetni, mint például a Rákóczi dinasztia kultuszának ismertetése és emlékhelyeinek bemutatása. Többek között egyaránt a kiemelt tevékenységek közé tartozik a történeti településközpontok megújítása, a kerékpáros világ fejlesztése úgy, mint a turizmus fejlesztési stratégia kidolgozása. Jelentős állami források középtávon történő kihelyezésével további megújulást generáló, jövedelemtermelő, költséghatékony értékmegújítások – helyreállítások, fejlesztések támogatása, megalapozva a fenntartható, jövedelmező térségi gazdaság működését.

A következő hét év kiemelkedő feladata a kezelési célú értékleltárak kidolgozása és a megőrzési állapot nyomonkövetéséhez szükséges feltételek megteremtése, a leginkább veszélyeztetett értékhordozók fennmaradásának biztosítása és a fenntartó örökséggazdálkodás rendszerének felépítése.

A Kezelési Terv birtokában, a Világörökségi Gondnokság haladéktalan feladata a kezelési kézikönyv kidolgozása, az intézmények hálózatba szervezése és a térségre vonatkozó területrendezési tervek feldolgozása esetleges módosítása. Ezek a legsürgetőbb feladatok, amelyeken keresztül megszületnek azok az eszközök, melyek a fejlesztési források tervezett és összehangolt, magas hatékonyságú felhasználását biztosítják.

Kiemelt tevékenység a borvidéki településeit lefedő települési főépítészeti hálózat kialakítása és működtetése. A főépítészek ellátják a települések területén a településképet alakító beavatkozások előzetes konzultációját, szakmai támogatást adnak az épített örökség elhanyagolt, vagy pusztulóban lévő elemeinek hasznosításához és helyreállításához, olyan beavatkozásokat kezdeményezhetnek, amelyek az általános települési és tájképi értékek kiemelését, kedvezőbb megjelenését szolgálhatják. A főépítészeti hálózat jelentős szerepet kaphat a térség egészén, a településcsoportokon belül az ismeretterjesztésben, az építészeti örökséggel kapcsolatos tudás átadásában – legyen szó akár a döntéshozók tájékoztatásáról, akár az építészeti-vizuális nevelés, vagy a hon- és térségismereti nevelés iskolai intézményrendszeren belüli feladatairól.

A történeti táj jelleg megőrzésének és fejlesztésének érdekében távlati tervként szerepel a Gondnokság által kiépített és támogatott „Műemlékőr” illetve „Világörökségi őr” hálózat létrehozása, amely Tájgondnokság néven tervezi összefogni a települési szervezetek bevonását. A táj folyamatosan változó jellege miatt szükség egy olyan munkaszervezet felállítására, mely képes elvégezni a települések külterületein és közterületein jelentkező tájrendezési és fenntartási feladatokat. A Tájgondnokság ellátja többek között a tájfenntartással, tájrehabilitációval összefüggő feladatokat. A tájgondnokságok megszervezése a települések együttműködésén alapul a Világörökségi Gondnokság segítségével. Bérlettel, közös üzemeltetéssel a települések hasonló funkciójú szervezeteinek meglévő telephelyeit - „városellátó szervezetek” és a „falugondnokság” - kihasználva kerüljön a hálózat kialakításra.

A Tokaj-hegylajai bányászati tevékenység hosszú távú jövőképének meghatározása és a jövőkép elérését szolgáló bányászati stratégiai program kidolgozása, végrehajtásának elindítása a tájkép megjelenésében fontos szerepet játszik. Ennek megfelelően a következő feladatok elvégzése nélkülözhetetlen a tájkép védelme érdekében: helyi ellátást biztosító bányászat, a nagyipari bányászat visszafogása miatt kieső kitermelés kompenzálása szempontjából vizsgálható területek országszerte, bányászati tevékenység áthelyezésének támogatása, a kieső jövedelem részleges kompenzálása, felhagyott bányák, bányatelkek folyamatos, komplex tájrehabilitációja.

A Gondnokság nemzetközi szinten is kívánja képviselni a világörökségi területet, tagja a ViTour hálózatnak, amelynek cselekvő résztvevőjévé tervez válni. A hálózaton belül két munkacsoport alakult: fenntartható turizmus és monitoring. A munkacsoportok kidolgozandó témákat jelöltek ki, amelyeknek a későbbiek során a hasznosíthatósági területeit vizsgálják.

5.1 A területfelhasználás alapelvei

A koncepció megvalósításához kapcsolódó fejlesztések során, a legfontosabb vezérelv a tájhasználat során a világörökségi státusz megőrzése. A Természet – Hagyomány – Modernitás elvein túl, a területek alakítása során az alábbi szempontokat szükséges követni:

- A Világörökségi címhez kapcsolódóan a világörökségi magterület- és pufferzóna védettségét szem előtt tartó területhasználati módok kialakítása, az épített környezet és településképek megóvása és felújítása, valamint barnamezős területek hasznosítása, meglévő épületek hasznosítása;
- A védelem alatt álló természeti területek és értékek védelmét, egyúttal bemutatását célzó, rendkívül körültekintő területátalakítás, amely környezetkárosítás nélkül valósul meg. A Bodrog folyó természet adta lehetőségeinek kiaknázása és a vízfolyás természetességének megőrzése egységében;
- A fenntarthatóság, környezet- és klímabarát szempontok szerinti, innovatív és zöld területhasználati módokkal, beruházásokkal történő fejlesztések kialakítása, a társadalom és gazdaság fenntarthatóság felé történő egyértelmű terelése (fenntartható közlekedésfejlesztés, az ökológiai lábnyom csökkentése, környezettudatosság javítása, fenntartható gazdasági szektorok és innovatív megoldások előnyben részesítése, különös tekintettel a mezőgazdaságra);
- A helyi és kizárólag Tokaj-Hegyaljára jellemző táji, természeti és kulturális értékek bemutatása, a térség elérhetőségének, hozzáférhetőségének és akadálymentesítésének kialakítása, a helyi társadalom identitásának, életkörülményeinek és -lehetőségeinek javítása, a táji értékek iránti felelősség és elkötelezettség javításának növelése.

6. A fejlesztés intézményrendszere

Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács 2014. júliusában alakult. Célkitűzése, hogy kellő szakértelemmel és helyi beágyazódással központilag kerüljön koordinálásra a Tokaji Borvidéket érintő – annak kiemelt térségi, illetve világörökségi jellegéből, valamint a BOR-VIDÉK Tokaj-Hegyalja Nemzeti Programból fakadó – fejlesztések összessége.

A Tanács tagjai a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés elnöke és egy további képviselője, a Tokaji Borvidék Hegyközségi Tanácsának elnöke, a Tokaj Kereskedőház Felügyelőbizottságának elnöke, továbbá a nemzetgazdasági miniszter, valamint a miniszterelnökséget vezető miniszter egy-egy képviselője.

A Tanács törvényből fakadó hatásköre a térség gazdasági, környezeti vizsgálata és értékelése, a Tokaji Borvidéket érintő ágazati fejlesztési tervek és programok véleményezése, valamint a kormányhatározathoz igazodva társadalmi, gazdasági és környezeti helyzetét és a realitásokat figyelembe vevő, közösségi részvételen és egyeztetésen alapuló területfejlesztési koncepciójának és programjának elkészítése.

A területfejlesztési koncepció és program kidolgozását, és más közös területfejlesztési feladatokat a térségében a Tanács látja el. A Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács ennek keretében:

- Vizsgálja és értékeli a kiemelt térség társadalmi és gazdasági helyzetét, környezeti állapotát, adottságait, a vizsgálatok során felhasznált információkat és a vizsgálatok eredményeit a területi információs rendszer rendelkezésére bocsátja;
- Az országos fejlesztési és területfejlesztési koncepcióval összhangban kidolgozza és a területfejlesztés stratégiai tervezéséért felelős miniszter útján a Kormánynak elfogadásra benyújtja a kiemelt térség területfejlesztési koncepcióját,
- Előzetesen véleményezi az országos, valamint a kiemelt térséget érintő ágazati fejlesztési koncepciókat és programokat;

- Figyelemmel kíséri az operatív programok kiemelt térségben jelentkező feladatainak végrehajtását, külön döntés alapján közreműködik azok végrehajtásában.

A Tanács munkaszervezete, a Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft. felel a Nemzeti Programban megfogalmazott célok megvalósításáért. A munkaszervezet részben költségvetési támogatásból, részben pedig saját bevételeiből működik, központja Tokajban, fióktelepe Budapesten van.

A Tokaji Borvidék átfogó fejlesztésének feladata megköveteli, hogy a munka során a térség összes érintettjével, illetve az érintettek reprezentatív képviselőivel együttműködjön. A partnerek közül a legfontosabbak közé tartoznak a térség településeinek polgármesterei, akiknek tapasztalatát, véleményét, a jövővel kapcsolatos elképzelését – legalább az általuk vezetett település, de sokkal inkább a térség egésze kapcsán – a Tanács kiemelten figyelembe veszi.

A településvezetők mellett fontos a közigazgatás helyi és térségi vezetőivel történő kapcsolattartás, továbbá a fejlesztésekben érintett területeken – többek között köznevelés, szakképzés, felsőoktatás – működő állami és nem állami feladatellátókkal való együttműködés.

A Tanács számára kiemelten fontos a helyben található oktatási intézményekkel történő együttműködés, hiszen a térség fejlődése szempontjából is kiemelt jelentősége van annak, hogy a fejlesztések következtében bővülő munkaerőpiac által igényelt magasan képzett szakember rendelkezésre álljon.

A települések egyéni lehetőségeinek feltárása és megismerése kiemelten fontos a jövő fejlesztési irányaihoz való alkalmazkodás szempontjából. Kiemelt feladat, hogy a 2014-2020-as fejlesztési időszakban rendelkezésre álló európai uniós forrásokból a Tokaji Borvidék fejlesztései összehangoltan, egymást erősítve és kiegészítve valósuljanak meg.

Prioritást élvez az európai uniós forrásokból megvalósítandó fejlesztési projektek kidolgozása, a pályázati és végrehajtási folyamatok koordinálása és a Nemzeti

Program keretében hazai költségvetési forrásokból megvalósuló projektek tervezésének és megvalósításának koordinálása. Döntő fontosságú a folyamatos kapcsolattartást az egyes operatív programok irányító hatóságaival, a fejlesztésekkel érintett településekkel, valamint a kedvezményezettekkel.

7. A tervezési folyamat, a társadalmasítás bemutatása

2014. február 8-án a Tokaji borvidék kiemelt térséggé vált, inentől kezdve áll fenn a kiemelt térségi szintű területfejlesztési koncepció és program elkészítésére és a Kormány számára történő benyújtására vonatkozó kötelelem. A Partnerségi terv készítésének kötelezettségét a területfejlesztési koncepciók, programok tartalmi követelményeit szabályozó 218/2009 (X.6.) kormányrendelet 13. §-a írja elő. A területfejlesztési koncepciók és programok, valamint a területrendezési tervek tartalmi követelményeiről, egyeztetésük és elfogadásuk rendjéről szóló kormányrendelet a korábbinál nagyobb hangsúlyt fektet a tervezés közösségi szemléletének elmélyítésére, a tervek társadalmi beágyazottságának növelésére.

A részvételi tervezés jelen, koncipiálási fázisban kap jelentős szerepet. A tervezéskor, különös tekintettel az átfogó célok, valamint a területegységekre vonatkozó tematikus részcélok meghatározásakor egyértelmű a közösségi tervezés eszközrendszerének használata, hiszen a térségi fejlesztés eredményessége és a sikeresség a „belső”, helyi szereplők véleményének bevonásával, az együttműködési készségük kiaknázásával és közös gondolkodás megteremtésével érhető el. Különösen fontos a helyi szereplők fejlesztési akarata, a térséggel kapcsolatos jövőképe és együttműködési készsége.

Ezt azért hangsúlyozzuk, mert a helyi közösségek gyakran nem ismerik részleteiben, és még kevésbé érzik magukénak a környezetükben megjelenő új fejlesztéseket, elképzeléseket, így nem válik természetessé, hogy a létrejövő köz- és magánvagyont óvniuk és gondozniuk szükséges. Ezért cél, hogy a tervezés és társadalmasítás közös részvételi megegyezés legyen.

A 27 településre kiterjedő területi tervezés munkarészeként kidolgozandó partnerségi terv (melyet a helyzetértékelő munkaanyag részletesen ismertet), a részvételi tervezési folyamat menedzselésének eszköze. Meghatározza a részvételi folyamat átfogó célját és várható hatásait, specifikus céljait, későbbiekben stratégiáját, végül a folyamat megvalósulásának menetét (formáit), szabályait és operatív eszközeit. A részvételi tervezés úgy értelmezhető, mint egy kommunikációs folyamat a döntéshozó és a döntési hatáskörrel nem rendelkező különféle érdek- és értékközösségek illetve képviselőik között. A kommunikációs folyamat céljai:

- az elfogadásra kerülő tervet az érdekelték és érintettek lehető legnagyobb része magáénak, támogathatónak és megvalósíthatónak érezze (társadalmi és politikai támogatottság),
- kialakuljon a területfejlesztés szereplőinek képessége valódi érdekeik és értékeik azonosítására, artikulálására, priorizálására, köztük lévő ellentmondások felismerésére és feloldására, érdek- és értékalapú céljaik és fejlesztési szándékaik összehangolására, reális lehetőségeik, képességeik felmérésére, a fejlesztési szándékok és a lehetőségek illetve képességek közelítésére,
- kialakuljon a területfejlesztés szereplőiben a képesség és hajlandóság, hogy egyéni és szűkebb (rövid távú) csoportérdekeiket a tágabb térség és társadalma hosszú távú stratégiai érdekeivel összhangba hozzák,
- kialakuljon a kölcsönös bizalomnak egy olyan szintje a döntéshozó hatalom és a terv potenciális végrehajtói, illetve az érintettjei között (minden irányban), mely a végrehajtási folyamat belső kockázatait, akadályait a minimálisra csökkenti, az együttműködésre való nyitottságot, a megvalósításban való aktív részvételi hajlandóságot maximalizálja,
- a végrehajtási fázis kezdetére kialakuljanak, felhalmozódjanak és konszolidálódjanak a valódi partnerségen alapuló, a döntések következményeivel is számoló, az integrált programokhoz elengedhetetlenül szükséges egyéni és csoportszintű együttműködési képességek, készségek, rutinok.

A szakmai megalapozottságot, a megfelelő számú és minőségű elérés biztosítását tematikus műhelyek képezik. A tematikus műhelyek a stratégiai csoport és/vagy az érintett települések, illetve szakterületek képviselőinek kezdeményezésére, illetve velük egyeztetve kerülnek felállításra. A Fejlesztési Tanács munkaszervezete kéri fel a helyi gazdaság, az egyes ágazatok területi szakembereit, a civil szféra meghatározó szereplőit a műhelymunkában való részvételre.

A műhelyek feladata:

- A műhelyek aktívan részt vesznek a tervezés folyamatában, szakterületük, illetve térségük vonatkozásában egyeztetik álláspontjaikat, javaslatot tesznek a fejlesztési irányokra, az azok eléréséhez szükséges beavatkozásokra, azok összehangolására,
- meghatározzák saját helyüket és szerepüket, a bevonható partnerek körét, közreműködnek a prioritások kijelölésében,
- térségen belüli vagy azon túli együttműködéseket kezdeményeznek,
- figyelembe veszik a stratégiai csoport állásfoglalásait, ajánlásait, szükség szerint ad hoc munkacsoportok létrehozására tesznek javaslatot, akár bizonyos témák alaposabb kidolgozására.

A koncepció társadalmi egyeztetése nyilván sok vitával jár és bizonyos esetekben kompromisszum kötést jelent. Lesznek olyan fejlesztési gondolatok, amik feláldozásra kerülnek, de ha kialakul egyfajta kohézió a társadalmi különbségek legyőzése mentén és mindenki úgy érzi, hogy a saját identitását megőrizhette, akkor értékteremtő együttműködés mentén az egyik félre koncentrált taktikáról az előnyöket figyelembe vevő és maximalizáló területfejlesztési programra és stratégiára kerül a hangsúly.